

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет №6
Кафедра соціології та психології*

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «**Public relations**»
обов'язкових компонент освітньої програми
другого (магістерського) рівня вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

Тема №2 «Технологічна сутність PR»

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 р. №7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету №6
Протокол від 25.08.2023 р. №7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 р. №7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології
Протокол від 15.08.2023 р. №8

Розробник:

Професор кафедри соціології та психології, доктор соціологічних наук,
професор Нечитайло І. С.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін Державного біотехнологічного університету, к. соціол. н., доцент Борюшкіна О. В.;
2. Доцент кафедри соціології і психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, к. п. н., доцент Чепіга Л. П.

ТЕМА 2. ТЕХНОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ PR

План

- 2.1. Структура знання.
- 2.2. Соціальні технології як логічний етап розвитку соціального знання.
- 2.3. Сутність соціально-технологічного підходу. Визначення соціальної технології.
- 2.4. Ознаки та види соціальної технології.
- 2.5. Визначення PR як соціальної технології. Становлення PR як особливого виду технологічної діяльності.

Рекомендована література

Основна

1. Вежель Л. М. Основи зв'язків із громадськістю : навч. посіб. Київ : Вид.-полігр. центр «Київський ун-т», 2011. 124 с.
2. Зубарева М.А. Прикладні антикризові PR-технології : навч. посіб. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. 162 с. <http://surl.li/ccrgu>

Допоміжна

3. Кочубей Л.О. PR у політичній сфері: Підручник. Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2013. 472 с.
4. Чалдині Р. Психологія впливу. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. 352 с.
5. Fawkes J. Public relations, propaganda and the psychology of persuasion. *Exploring public relations*. 3rd ed. Harlow, UK: Pearson. 2014. Pp. 195–215.

2.1. Структура знання

Повсякденне (побутове) знання – інструмент, за допомогою якого людина соціалізується, облаштовує свій світ, створює свою соціальну реальність. Воно спирається на сформовані в суспільстві правила, норми, традиції, власні спостереження і здоровий глузд. (Приклади: родина, відносини статей, харчування, спілкування тощо).

Наукове знання – за глибиною пізнання значно перевершує повсякденне знання, є його точним (без наявності суб'єктивізму) еквівалентом і замінює його. Ознаками наукового знання є верифікованість (тобто коли знання можна перевірити) і об'єктивність – воно не залежить від волі, бажання й оцінок суб'єкту, а також повторюваність (закономірність).

Існує безліч теорій про межі і природу знання – стільки ж, скільки було метафізиків в історії філософії, починаючи від Платона (400 р. до н. е.) і

закінчуючи Людвігом Витгенштейном (1889–1951 рр.) і Карлом Поппером (1902). Але з часів Платона на Заході з'явилися тільки дві теорії – і ще дві, у минулому були створені на Сході. Дві «західні» теорії розвивали уявлення щодо значення і функцій знання (самопізнання, інтелектуальне, моральне і духовне зростання людини). Дві теорії знання, які виникли на Сході, були в цілому аналогічні західними. З позиції конфуціанства, знання – це розуміння того, «що» і «як» потрібно говорити, щоб досягти своєї мети й успіху в земному житті. Для даосистських і дзен-будистських ченців знання є самопізнання, шлях до освіти і мудрості. І хоча між цими двома теоріями мають місце очевидні різночитання щодо самого змісту знання, вони не мають розбіжностей щодо того, що не є знанням.

Знання ніколи не означало здатності до дії. Корисність не є знання, корисність є вміння, навичка – те, що у перекладі з грецької – *techne*. У відмінності від своїх східних сучасників, китайських конфуціанців, з їхнім безмірним презирством до усього, крім книжкової мудрості, і Сократ, і Протагор з повагою відносилися до *techne*.

Але і для них *techne* не означало знання. Воно мало лише конкретне застосування і не містило будь-яких загальних принципів. Наприклад, знання капітана корабля у Греції або в Сицилії не можна було застосувати в жодній іншій справі, а придбати вміння і навички можна було переважно шляхом накопичення власного досвіду.

Уміння (*techne*) не можна було пояснити словами ані в усній, ані у письмовій формі. Його можна було тільки показати. Аж до 1700 року і навіть пізніше в англійській мові поняття «ремесло» позначали словом “*mystery*” (дослівно “таїнство”), і не тільки тому, що людина, яка опанувала секретами того чи іншого ремесла, давала клятву не розкривати відповідних «секретів», але й тому, що ремесло не було доступним для того, хто не пройшов навчання у майстра і не перейняв на практиці його «таємниць».

При рішенні конкретного практичного завдання, найчастіше, використовують технологічне знання, предметом якого є не пояснення явищ, а пошук шляхів ефективного вирішення практичних проблем.

Технологічне знання засноване на розумінні суті природних і соціальних процесів з позицій можливого керування ними і їхнього регулювання або пристосування до них (землетруси, громадські протести тощо). До речі, звертаючи зазначену схему на світ соціальних відносин, ми переконуємося, що в цьому випадку мають на увазі різні способи пізнання соціальної реальності.

Технології в цілому є властивими людській діяльності. Фактично технології виникли разом з людиною як розумною істотою. У першу чергу, технології були зорієнтовані на виробництво предметів споживання, надалі технологічні принципи поширилися на інші галузі людської діяльності, такі, як, наприклад, виробництво знань і відтворення самої людини (освітні,

педагогічні технології та ін.). Тепер перед людиною постає нова проблема – технологізувати процеси відтворення суспільства або окремих його частин. Людство у своєму багатовіковому розвитку накопичило широкий арсенал різноманітних технологій. Особливе місце серед них посідають соціальні технології, що створюються з метою перетворення суспільства, соціальних відносин, соціальних процесів і удосконалення самої людини.

2.2. Соціальні технології як логічний етап розвитку соціального знання

Соціологія, як і будь-яка інша наука, у своєму розвитку обов'язково звертається до практичних, прикладних проблем.

Здійснимо розгляд історичної схеми розвитку соціального знання і соціології, розглядаючи етапи становлення соціологічного знання як знання про регулятори суспільного розвитку.

Етап 1. Практично, протягом всієї історії людства, пропонувалися теорії, що пояснювали ті чи інші суспільні явища. Але й у найдавнішій історії, і вже в новий час більшістю цих пояснень суспільство й історія людства визнавалися похідними від діяльності тієї чи іншої субстанційної сили – як ідеальної, так і матеріальної – яка стояла «над суспільством» і «керувала» усім, що відбувається. Ця тенденція досягла свого найвищого рівня у філософії Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля.

Істотно важливим для нашого аналізу є те, що соціальні теорії, які відносяться до цього періоду, були орієнтовані на пошук єдиної причини всіх явищ соціального життя. Однак вони мали такий істотний недолік, як апеляція до емпіричних положень, виведених з досвіду однієї людини або групи, що віддаляло ці теорії від практики соціального життя.

Етап 2. До XIX ст. була усвідомлена необхідність створення соціальної теорії, яка б мала риси оперативності і практичної дієвості. Власне, Огюст Конт заклав основну ідею соціальних технологій в структурі соціального знання – ідею про необхідність розвитку суспільства еволюційним шляхом, злагоджено, з урахуванням всіх суспільних факторів і інтересів усіх соціальних груп, уникаючи цим некерованих революційних змін. Герберт Спенсер привніс ще один елемент, корисний для соціальних технологій, а саме: уявлення про домінанти розвитку суспільства і перехід до сприйняття суспільства як організму, що саморозвивається, при неявному визначенні сил, керуючих такою еволюцією.

Етап 3. У рамках соціальної теорії марксизму розвиток суспільства розглядався з погляду виникаючих у ньому протиріч – економічних, політичних, соціальних. При цьому класові протиріччя, що могли вирішитися на користь того чи іншого класу, згідно цієї теорії, біли основною рушійною силою суспільного розвитку. Таким чином, марксистами була здійснена

спроба виділення регуляторів соціального розвитку, здатних впливати на всі сфери життєдіяльності суспільства, при потенційній можливості конструювання способів впливу на ці регулятори.

Макс Вебер, доповнюючи К. Маркса у світлі розгляду можливих регуляторів суспільного розвитку, стверджував, що духовні фактори можуть впливати на розвиток суспільства не меншою мірою, ніж економічні.

Еміль Дюркгейм звертає увагу на можливість регулювання поведінки окремого індивіда, а також, що є найбільш важливим для соціальних технологій, акцентує увагу на можливості врегулювання взаємодій, які потенційно загрожують суспільству кризою й руйнуванням.

Таким чином, класичний період становлення соціологічної думки характеризувався пошуком регуляторів суспільного життя, що мають об'єктивний характер. В суперечці соціологів про верховенство матеріальних або духовних регуляторів, була фактично виявлена необхідність багатогранного підходу, що реалізувався пізніше в множинності соціологічних концепцій.

Етап 4. Подальший розвиток наук про суспільство та соціальні технології пов'язаний з виникненням численних шкіл і напрямків, кожна/кожен з яких пропонує свою перспективу розгляду суспільного розвитку (можливим поясненням такого розщеплення соціологічної теорії є необхідність заглибленого проникнення в соціальну реальність, з потребою описувати приватні соціальні явища).

У той же час, відбувається уточнення поняття теорії, у яке, як необхідний елемент, привноситься здатність прогнозу виникнення соціальних явищ та подальших соціальних змін. Основні завдання соціології на цьому етапі: опис, пояснення і прогноз. Разом з цим виникає уявлення про здатність соціологічного знання регулювати та перетворювати суспільне життя.

Крім того, цей етап містить у собі виникнення уявлень про теорії середнього рівня і розвиток емпіричної бази (у тому числі методів вимірювання соціальних ознак й застосування математико-статистичного апарату для аналізу зібраних соціологічних даних).

Таким чином, видається можливим побудувати спрощену схему розвитку соціології (як розвитку знання про суспільні відносини), причому з кожним етапом розвитку соціології можливо зв'язати ту чи іншу її функцію, знайти ті фактори, що приймалися соціологією як такі, що регулюють суспільне життя.

Таблиця 2.1.

Схема розвитку соціології

<i>Етапи розвитку соціології</i>	<i>Основні завдання соціології</i>	<i>Фактори, прийняті як регулятори суспільного життя</i>
----------------------------------	------------------------------------	--

1. Загальнотеоретичні, метафізичні підходи	Пояснення	Надлюдська, метафізична сутність
2. Позитивна соціологія, що прагне використовувати пояснення на основі реальності.	Пояснення й опис	Деякі об'єктивні регулятори
3. Теорії пояснення соціальної реальності, що базуються на виділенні окремих найважливіших регуляторів людської діяльності.	Пояснення й опис	Основні соціальні регулятори
4. Розвиток прикладної соціології, теорій середнього рівня і досліджень, що вірогідно представляють соціальну реальність	Пояснення, опис і пророкування	Всі основні соціальні регулятори й об'єктивна реальність.

Зрозуміло, що жоден з вище згадуваних етапів розвитку не витісняв собою попередній, він лише доповнював його.

2.3. Сутність соціально-технологічного підходу. Визначення соціальної технології

Слід зазначити, що спеціальні соціологічні теорії здатні описувати і почасти регулювати тільки ті галузі дійсності, що відносяться до безпосередньої сфери їхніх інтересів. Використання групи спеціальних теорій для комплексного вирішення великої соціальної проблеми, викликає ряд труднощів, починаючи від неповної відповідності понятійного апарату і методів, що використовуються, та закінчуючи розходженням у розумінні цілі дослідження, що у кінцевому рахунку унеможливорює використання результатів досліджень за декількома соціологічними напрямками.

Прагнення упорядкувати (змінити, сформувати) систему соціальних відносин, тобто вирішити практичну соціально значущу проблему, приводить до необхідності пошуку (виявлення) діючих (для певної соціальної проблеми і соціальної ситуації) соціальних регуляторів, і відповідних прийомів оперування ними (послідовність, інтенсивність тощо). Фактично, це і є технологічний підхід, що спирається на алгоритмізоване бачення рішення проблеми, при якому кожен технологічний крок, будучи розвитком результату попереднього кроку і вирішуючи визначене завдання, системно спрямований на досягнення поставленої мети. Власне, появу терміну «соціальна технологія» можна пов'язувати з науковим освоєнням людиною соціального середовища, виявленням повторюваних у соціальному житті процесів.

В соціальному житті технологія повторює шлях пройдений технологією в матеріальному виробництві. Ми маємо деяку кількість технологій, активно використовуваних людиною, як у повсякденній практиці, так і для вирішення деяких специфічних проблем. Ці технології здебільшого носять раціональний

характер і оптимізовані на підставі великого досвіду, при цьому вони мають досить типовий недолік, суть якого полягає у частковому використанні накопичених наукових знань.

Таким чином, соціально-технологічний підхід, будучи логічним розвитком соціології, і таким, що розуміється як новий спосіб соціологічного мислення, являє собою новий міждисциплінарний спосіб використання наявних знань і уявлень у практичній соціальній діяльності.

У загальному вигляді *соціальна технологія* являє собою сукупність методів впливу на стан і властивості соціальних об'єктів або зміни соціальної ситуації для досягнення заздалегідь визначеної цілі.

Якщо точніше, *соціальна технологія* – структура комунікативних впливів, які змінюють соціальні системи або ситуації; послідовність етапів соціальної взаємодії, в ході якої кожен суб'єкт, який бере участь у взаємодії, реалізує власну управлінську стратегію по відношенню до інших, формуючи тим самим соціальну дійсність.

2.4. Ознаки та види соціальної технології

Розглянемо набір ознак, що відмежовують технологічну діяльність від будь-якої іншої. Ці ознаки властиві технологіям як матеріальним, так і соціальним.

Ознака 1. Наявність перетворювальної діяльності. Саме перетворення, а не тільки пізнання об'єкту, відмежовує технологію від наукової діяльності як такої. Категорія «діяльність» виражає активність суб'єкта і фіксує момент мінливості буття. Існує діалектичний взаємозв'язок атрибутів людини як діючого суб'єкта: відносини, у які вона вступає з іншими людьми; її потреби доцільної діяльності. Відносини, у які включений суб'єкт, детермінують його потреби, що виступають у якості безпосередніх детермінант діяльності. При цьому діяльність є специфічною людською формою активного відношення до навколишнього світу. Невід'ємною характеристикою діяльності є її усвідомленість.

Ознака 2. Наявність мети. Технологія як доцільна система дій. Діяльність спирається на свідомо сформульовану ціль, але основа мети лежить поза діяльністю, у сфері людських мотивів, ідеалів і цінностей.

Доцільність – наявність цілі. Жодна діяльність не може бути визнана технологією, якщо вона не має у своїй основі ціль.

Ціль – один з елементів поведінки і свідомої діяльності людини, що характеризується передбаченням у мисленні результату діяльності і шляхів його досягнення за допомогою певних засобів. Ціль виступає як спосіб інтеграції різних дій людини в деяку послідовну систему. Ціль є ідеальним передбаченням результату діяльності, а діяльність є складним процесом здійснення мети, вибору оптимального шляху серед можливих альтернатив.

Аналіз діяльності як цілеспрямованої полягає у виявленні невідповідності між наявною життєвою ситуацією і метою: здійснення мети є процесом подолання цієї невідповідності.

Одна з найважливіших проблем, яку покликані вирішувати соціальні технології, – це проблема цілепокладання. Вибір мети вже є соціальною дією, тому що він виводить внутрішній світ суб'єкта зі стану індиферентної рівноваги з навколишнім середовищем, а також різними інтересами, кожен з яких може стати для індивіда актуальним. Активність з покладання цілей, для більшості людей, являє собою універсум етичних оцінок і самооцінок, зміст яких визначається двома основними факторами: пануючою в суспільстві ідеологією і наявністю в цьому суспільстві стійкої традиції підпорядкування цій ідеології. Кожна дія з визначення мети являє собою акт етичного самовизначення індивіда.

Соціальна технологія має виходити з прагматичних передумов своєї діяльності з оптимізації процесу індивідуального і суспільного цілепокладання. Відповідно до сучасної теорії управління, найбільш прогресивним виявляється управління за допомогою цілей, а не наказів.

Технологія завжди спрямована на вирішення проблеми. Проблема – це протиріччя, яке виникло об'єктивно, або питання (комплекс питань), рішення якого (яких) представляє істотний практичний інтерес. Об'єктивність проблеми визначається об'єктивною необхідністю в її постановці. Необхідність – це вже проблема. Проблема – це стала актуальна мета. Тому наука про соціальні технології має справу з більш об'єктивними цілями і, тим самим, є більш об'єктивною за своїм предметом і характером вирішення актуальних завдань.

Людина за своєю природою є істотою, скоріше, органічною, ніж технологічною. Така «органічність» обумовлюється як тяжінням людини до єдності з природою, так і самостверджуючим прагненням до автономності, навіть протистоянню природі. Щоб вивести людину з цього тупика, потрібно щось більше, ніж онтологічне прагнення до рівноваги з природою. Виникає необхідність у цілком усвідомлюваній сформованій і застосовуваній технології, як майстерності виходу з кризи, стабілізації свідомості, переорієнтування на дійсно розумні цілі.

Цілепокладання посідає ключове місце у формуванні доцільності діяльності, оскільки пов'язане з вибором і реальним визначенням мети, яка являє собою образ майбутнього результату діяльності. Саме цілепокладання є «інтегратором» дій, що пов'язані з метою, засобами і результатами. Основним моментом цілепокладання є визначення мети через засоби. Ціль без визначення засобу ще не є справжньою метою, у цьому стані вона є лише первісним розумовим проєктом, що ще не отримав реалізації в дійсності. У процесі цілепокладання ціль здобуває визначення через засоби.

Ознака 3. Наявність певної сукупності методів. Діяльність, для її

організації в технологію, має спиратися на використання певного набору методів, доступних для відтворення, і таких, що дозволяють досягати передбаченого результату.

Метод – це сукупність прийомів і операцій практичного і теоретичного освоєння дійсності. Своїм генетичним корінням метод сягає до практичної діяльності. Прийоми практичних дій людини повинні погоджуватися з властивостями і законами дійсності, з об'єктивною логікою тих речей, з якими він має справу.

Методологія – це система принципів і способів організації і побудови теоретичної і практичної діяльності, а також навчання про цю систему. Методологія виокремлюється, як спеціалізований предмет раціонального пізнання і фіксується, як система соціально апробованих правил і нормативів пізнання і дії, що співвідносяться з властивостями і законами дійсності. Завдання накопичення і трансляції соціального досвіду вимагає спеціальної формалізації принципів, що містяться в самій діяльності, розпорядження відповідних прийомів і операцій.

Ознака 4. Системність. Система – це сукупність елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним. Виходячи з цього, діяльність має бути орієнтована не тільки на мету, але й на зовнішні умови, що вимагає, певного набору елементів. Система у цілому повинна давати ефект більший, ніж проста сума ефектів її елементів.

Основними системними принципами (ознаками) є наступні:

- цілісність (принципова незводимість властивостей системи до суми властивостей складових її елементів і неможливість їх зведення до властивостей цілого; залежність кожного елемента, властивості і відносин системи від місця, функцій тощо. усередині цілого);
- структурованість (можливість опису системи через установлення її структури, тобто мережі зв'язків і відносин системи, обумовленість поведінки системи не стільки поведінкою її окремих елементів, скільки властивостями її структури);
- взаємозалежність системи і середовища (система формує і виявляє свої властивості в процесі взаємодії із середовищем, будучи при цьому ведучим активним компонентом взаємодії);
- ієрархічність (кожен компонент системи, у свою чергу, може розглядатися як система, а досліджувана в даному випадку система являє собою один з компонентів більш широкої системи);
- множинність опису кожної системи (у силу принципової складності кожної системи її адекватне пізнання вимагає побудови безлічі різних моделей, кожна з яких описує лише визначений аспект системи).

Види соціальних технологій:

- освітня;
- політична (боротьба за владу);
- електоральна (поведінка електорату);

- управління (наприклад, керування персоналом);
- маркетингові (просування товару і послуг);
- рекламні (як різновид маркетингових).

2.5. Визначення PR як соціальної технології. Становлення PR як особливого виду технологічної діяльності

PR (паблік рилейшнз) – зв'язки з громадськістю. Існує близько 500 дефініцій PR. Розглянемо деякі з них:

- наука і мистецтво встановлення взаємного розуміння і доброзичливості між особистістю або фірмою чи установою і громадськістю;
- PR – функція керування діяльністю організації;
- PR – спеціальна система управління інформацією (процесом виробництва інформації і поширенням готової інформаційної продукції) для цілеспрямованого формування громадської думки, що забезпечує довіру до організації.

Використання окремих елементів PR в історичному минулому

Аристотель (IV ст. до н. е.) стверджував, що можна переконати аудиторію будь в чому, якщо зуміти домогтися її прихильності та симпатії. У «Риторичі» він писав про «прихильне ставлення» публіки до оратора як про найважливішу передумову успіху його промови.

Цицерон (106-43 р. до н. е.) у працях про риторику особливе значення приділяв вивченню психології, інтересів, смаків публіки, писав про мистецтво ораторства, можливості мовою впливати на поведінку і волю людей.

Монети, скульптури, спортивні та художні змагання використовувалися для впливу на громадськість з необхідною для влади ціллю.

Цезар напередодні боїв практикував проведення перед воїнами театралізованих вистав і спеціально підібраних звернень.

У 1095 р. Папа Урбан V напередодні війни проти мусульманського халіфату розіслав послання по католицькій інформаційній мережі, де було:

- проголошенні цієї війни службою Божою;
- обіцянка відпущення гріхів учасникам;
- зазначено про можливість відвідування святих місць;
- про можливість збагатитися.

У 1622 р. Ватикан створив організацію «Конгрегація пропаганди віри» для інформування людей про переваги католицизму.

Демократизація суспільства, концентрація і монополізація капіталу в США почалася раніш, ніж у Європі, що стало стимулом розвитку PR, як необхідної діяльності зі встановленню зв'язків із громадськістю.